

Mind ezek az apró körülmények és látszólag nem nagy fontossággal bíró dolgok sok-sok csüggedésre és vitára adhatnak alkalmat. A szentgotthárdi intézet nehéz próbakő különösen a kezdő tanár számára — s a jelen sorok írója éppen ilyen — mert olyan célokat tűz elébe, amelyek csak nagy lélekjelenléttel, állandó önfegyelmezővel, alkalmazkodással és meleg szívvel oldhatók meg.

Figyelemmel kell lennie a tanárnak az orvosokkal és ápolókkal való együttműködésre, természetesen szigorúan ügyelve arra, hogy azok hatáskörét meg ne sértse. Nem mindig surlódásmentes az érintkezés. Sajátos orvosi fegyelmező eszköz a különböző fokú büntetés, amely a tanárnál megváltható egy-egy vers vagy számtanpélda formájában. A tanár, ha fegyelmetlenség fordul elő, megkéri az ápolót, hogy fektesse le korábban a gyermeket, vagy eltiltja a közös esti társasjátékon való részvételtől.

A növendékek könnyen kezelhetők, jóindulatúak, általában szorgalmasak és különösen a nagyobbakban hihetetlen becsvágy van. Hálások is és bármily kis szeretetmegnyilvánulásért őszinte ragaszkodással fizetnek.

Rövid beszámolóknak immár a végére értünk. Nem azért, mintha a tárgyat kimerítettnek éreznék s el tudtuk volna sorolni azoknak a problémáknak, sajátosan neveléslélektani motívumoknak és tanügyi közigazgatási kérdéseknek a színes változatát, amelyek az iskolaszánatóriumokkal kapcsolatban felmerülnek. Tennivalókat is bőven fel tudnánk sorolni, s szinte valamennyit a *suaviter in re, fortiter in modo* jegyében. Cél és intézmény egyaránt helyes, viszont sok-sok mozzanatbeli javításra, változtatásra van szükség — s ez természetes is az iskolaszánatórium magyarországi kialakulatlan, fiatal intézményénél — ahhoz, hogy nevelésügyünkben eredményesség és fontosság szempontjából a megillető helyet elfoglalja.

Aldobolyi Nagy Helga.

Irodalomtörténet a polgári iskolában.

Az 1918. évi polgári iskolai Tanterv és Utasítás, a magyar nyelv tanításának feladatát a következőkben állapítja meg:

- a) A szabatos előadás képessége szóval és írásban.
- b) A magyar nyelv és stílus legfontosabb törvényeinek ismerete.
- c) Megfelelő olvasottság alapján bevezetés a magyar irodalom ismeretébe.

A négy évi magyar nyelv-tanítás anyaga három mondatba össze-sűrítve, az első pillanatban nem is tűnik olyan nagy feladatnak. De ha kissé mélyebben belegondolunk, hogy mit jelent a „szabatos előadás képessége“, akkor megdöbbenünk, hiszen e fokon a 14. életévvel befejeződik a tanítás. Már pedig ilyen korban beszélni sem lehet rendes magyarsággal, még kevésbé szabatosan s hol vagyunk akkor még a b) és c) pontok követelményeitől. Használatban lévő tankönyveink nagy

része pedig, szinte Utasítás ellenesen, a nyelvnek és stílusnak nemcsak „legfontosabb törvényeit“ ismertetik, hanem közel rendszeres nyelvtant és stilisztikát adnak.

A fentiek folytán különösen a IV. osztályban tornyosodnak fel a nehézségek, hol a c) pontot kell megvalósítani. Itt poétikai fogalmakat kell tisztázni és a magyar irodalmat ismertetni. De bele kell foglalni ez év anyagába az előző évek ismereteit is, mert ez az utolsó év, nyelvtan már két év óta nincs, pedig a helyesírás nem kis dolog, meg fogalmazni is kell tudni, méghozzá elfogadható írással s mindezt — *heti 3 órában!*

Ezek után nézzünk szembe a feladattal. — Heti 3 órás tárgyból egy tanítási évben legfeljebb 100 órát vehetünk számításba. Az előző évek összefoglalandó és megerősítendő anyagán kívül a IV. osztály számára az Utasítás a következő költői és prózai olvasmányokat írja elő:

a) *Költői olvasmányok*: Részletek Zrínyi Szigeti Veszedelméből. Vörösmarty: Cserhalom. Kisebb költemények Balassitól, Csokonaitól, Berzsenyitől, Kölcseytől, Vörösmartytól, Eötvöstől, Tompától, Petőfitől, Aranytól. Kozma: A magyar paraszt, A magyarok szimfóniája. Vargha: Rákóczi temetése. Szabolcska: Legenda a csataterőről.

b) *Prózai olvasmányok. Különösen*: Mikes leveleskönyvéből, Kölcseytől (pl. Paraeneisiből és Mohácsból), Széchenyitől (pl. a Hitelből a Végszó utolsó két kikezdése és a Világ „Ön- és körülményismereti töredékek“ c. fejezetéből a lelki függetlenség négy fősarkalatáról szóló részlet), Eötvöstől (pl. Körösi Csoma Sándorról mondott beszédéből), Kossuthtól (pl. „Erdély és Unió, egység a magyarnak“ c. beszéde), Deáktól (pl. Husvétii cikk, Levél egy barátja fiához). — Ütleírások. — Könnyebb értekezések (részben kapcsolatosan a magyar történelemmel, valamint a természet világából és a gazdasági életből.)

Házi olvasmányok: Arany: Toldi estéje, Kisfaludy Károly: A kérők. Jókai: A nagyenyedi két fűzfa; A debrecéni kastély. Mikszáth: Huszár a teknőben. Baksay: Dáma.

c) Poetikai és retorikai tanulságok levonása és összefoglalása. A négy osztály olvasmányai alapján *összefoglaló történeti tájékoztatás a magyar irodalomban.*

Eddig az Utasítás szó szerinti idézése. A továbbiakban maga is elismeri az anyag nagy zsufoltságát s bár azt mondja, nem kell „rendzeres“ tárgyalásra gondolnunk, de az útbaigazításoknál még inkább tömíti az anyagot. Megemlékezik a műfajokról, a szép fajairól, szerkezetéről, stb. írók ismertetéséről“ némi történeti menetben és környezetben“, „főleg XIX. századi irodalmunk szerepéről nemzeti és művelődési életünkben.“ Hivatkozunk régi egyházi énekekre illetőleg a zoltárookra, emlékezzen meg a tanár Pázmányról és Gyöngyösiről, Kazinczyról, Kisfaludy Sándorról, Kisfaludy Károlyról, Tompáról, Jókairól, Mikszáthról. De irányítsa a tanár „a tanulók figyelmét más nagy írónkra, pl. Katonára, Keményre, Madáchra is.“

Nem idézzük tovább az Utasítás szavait, mert az mindig súlyosabb és súlyosabb feladat elé állítja a tanárt. Vessünk most számot a rendelkezésünkre álló idő felhasználásával.

A fentiek figyelembevételével legalább 35 költőről, íróról kell megemlékeznie a tanárnak, ami legkevesebb 1—1 órát vesz el (ami teljesen lehetetlen, de Petőfit, Aranyt, Jókait stb., még ezen a fokon sem szabad 1 órán elintézni; az elméleti anyag tisztázása ugyanennyi időt emészt meg, (ha elszórtan is), az előírt 8 dolgozatra is kell, javítással együtt legkevesebb 16 óra s mi marad ekkor az előző évek nyelvtani, stilisztikai stb. anyagának ismétlésére s általában az elmélyítő összefoglalásokra és hány óra maradhat el egy-egy tanév folyamán! Ilyen körülmények között a feladat elvégzése lehetetlennek látszik, különösen ha mindezekhez hozzávesszük azt a réteget, mely a polg. isk. tanulók zömét alkotja; a nincstelen telepí munkáskörnyezetet, ahol nem támaszkodhatni az otthoni munkára s így mindent az iskolában kell elvégezni.

Mindezek ellenére meg kell találnunk a kivezető utat, hogy áthidalhassuk a mérhetetlen szakadékokat. Először is tisztában kell lennünk azzal, hogy itt nem támaszthatunk komoly igényeket és *a cél nem lehet más, mint a nemes irodalom megszerettetése.*

Ez nem lehetséges másképen, minthogy már az I. osztálytól kezdve rakjuk le az alapokat. Egy-egy poétikai alapfogalmat érzékeltetünk, egy-egy életrajzi adatot rögzítünk, hogy ezekre azután a felső fokon csak hivatkozni kelljen és azokat felfrissítve, kibővítve, rendszeresebben tárgyalhassuk.

Természetes, hogy ezen a fokon sem merülhet ki az irodalomtanítás tartalmi ismertetésekben, sőt éppen ezen a fokon nem merülhet ki abban, mert messzemenő céloknak kell vezetniök a tanárt, az hogy megszeresse az igaz magyar irodalmat, a jövő olvasóközönsége. *Elményt kell nyújtanunk* a tanulóknak, hogy lelkük egy részévé váljék a magyar szellem egy-egy írásban fennmaradó darabja. Ehhez azonban rengeteg mindenre van szükség. Mert hiába igyekszik a tanár észokokkal, esztétikai fejtegetésekkel, vagy bármely más módon elhitetni a tanulókkal, hogy pl. Kemény Zsigmond regényei a magyar szellem legkiemelkedőbb alkotásai, hogy azok remekművek, a tanulók nem hiszik el s óvakodni fognak minden ilyen „remekműtől“, ez nem ingerli őket a nemes irodalom élvezésére.

A fentiekből következik, hogy itt elsősorban *a kiválogatásnak van a legnagyobb szerepe*, hogy a fokozatokban ne legyen ugrás, alkalmazkodjék a tanulók fejlődési és felfogóképességéhez. Már kezdetben úgy kell az egészet elindítani, hogy az érdeklődést felkeltse és mindig feljebb haladva *úgy kell az órákat irányítani, hogy az érdeklődés egyetlen órán se törjön meg*, mert akkor kárbaveszett minden eddigi törekvésem, mégégyeszer nem fognak nekem ugyanazzal az áhítattal figyelni, ha egyszer becsapottnak érzi magát az igen érzékeny gyermeki lélek.

Ehhez tartozik, hogy bizony jó ideig, csaknem egész évben, a tanárnak magának kell bemutatnia, a lehető legszuggesztívebb módon, szemelvényeit. Mert az ehhez szükséges módon nem a 14 éves tanuló, hanem sok felnőtt sem tud olvasni. Természetes, hogy ez nem történhetik katedrai magaslaton, honnan állandó felettetéssel rettegtem a tanulót, hanem a legnagyobb közvetlenséggel, közéljük ülve, inkább barátikört alakítva, az egyes részeket beszélgetés formájában tisztázva.

A magam részéről pl. mondhatom, hogy így haladva, ez az olvasókör meghozta gyümölcsét. Olyan érdeklődést keltett, olyan nemes versenyre ösztönözte a tanulókat, hogy egymást fölülmulva nem győztem meghallgatni „nem-kötelező“ olvasmányaik élményeit. Sőt így még azt is sikerült megállapítanunk, hogy pl. a dalnak, regénynek stb. mik a jellemző jegyei.

Így értünk el aztán arra a fokra, hogy a „modern“ líra ismertetésénél, már közös olvasmányaink révén nem egyszer sikerült a tanulók lelkéből ilyen hangokat kicsalni: „De szép ez tanár úr!“ Ez az egyetlen mérték, mellyel az óra értéke megállapítható. A többi idővel mind elvész.

Sokszor elgondolkozom; mikor volt tanítványaim valamelyikét látom felismerhetetlenségig piszkos „munkaruhában“, amint hatalmas teherrel a hátán száguld egy kerékpáron valamelyik műhelybe, ahol kora hajnaltól késő estig robotol: hogy minek is kellett szegény gyereket „A lélek halhatatlanságá“-val gyötörnöm. (Tankönyvünk ezt tárgyalja!)

És mégis, ha olykor-olykor elvetődöm egy-egy telepi műkedvelő, vagy hasonló előadásra, mit látok? A vezérkolomposok az annak idején legtágranyitottabb szemű „olvasóköri“ tagok. Ha elbeszélgetek velük, bizony már fogalmuk sincs arról, hogy mi a dithyrambus. (vajon minek kellett ezt nekik valaha is tudniok?) de felcsillanó szemmel emlékeznek arra a kis fiúra, aki először jutván be a városba, Istennek véli a harangozót s kolompnak mondja a harangot. Igaz, hogy ennek sem tudja már sem címét, sem költőjét, de lelkében él sok apró gyönyör, amire szívesen emlékszik s ami mindig oda köti az iskolához.

Ez így van jól, ez a cél, és ha ezt elértük, a hivatást ezen a fokon betöltöttük. És ha válogatásunk olyan volt, ami egyben záloga is magyarságunk nemesítésének, akkor még azt is láthatjuk, hogy ez irányban nagyon fogékonyak az ifjú magyar lelkek. A „magyarságismeret“, aminek az iskolába való bevezetéséről még csak itt-ott cikkezgetnek, a tanulókat rendkívüli módon érdekli. Határtalan nagy örömeik van, mikor egy-egy novella nyomán sikerül kideríteniök a magyarság egy-egy vonását; mikor pl. Arany Nyalka huszárjában felfedezik a bajársiasságot; vagy nehezebb helyen, Balassinál megállapítják a magyar ember természetszeretétét, vagy mikor Toldiban az egész magyarság megtestesítőjét ismerik fel rajongó szeretettel. Ezeknek nagy értékéről azt hiszem nem kell külön beszélnünk.

A baj nem is itt van, hanem ott, hogy bizony ilyen módon a tárgyi ismeretek nem egyszer háttérbe szorulnak. Ezek feldolgozására csak bizonyos egységek befejeztekor kerülhet sor, márpedig az iskolalátogató csak a formális tudást tudja lemérni. Azt, hogy a tanulók lelkében mit épített a tanár, az minden kívülről jött előtt titok marad.

A tanár munkája minden más munkától különbözik, amire vonatkozóan normákat felállítani nem lehet, mert vagy a normákhoz alkalmazkodik s akkor kénytelen-kelletlen elvitathatatlanul fel kell áldoznia a léleknevelés csakis egyénien végbevihető módját, vagy vállalja a kevésreértékelés következményeit. De nemcsak a tanári munka másnemű

tevékenység, hanem maga a magyar irodalom tanítása is. E tárgy tanítása ill. tudása nem hasonlítható más tárgyakéhoz, mert itt az eredmény nem a tárgyi tudásban áll s abból meg sem állapítható. E tárgy természete a lélek készségét kívánja, mely nélkül csaknem semmit ér minden adattudás.

Lehet megoldás az is, hogy mindazokat, amiket a lelkekre akarok írni, egy füzetbe iratom gyönyörű kiállításban, a lélek azonban kongani fog. Nem teszem, inkább vállalom a következményeket s megelégszem saját lelkiismeretem nyugalmaival.

Gergely Gergely.

A nevelés eszközeinek szerepe a népiskolai olvasmánytárgyalásban.¹

A nevelés tapasztalati fogalmából következik, hogy a nevelés huzamos ideig tartó, céltudatos és tervszerű szellemi tevékenység: Tehát nem egyszeri közbelépés, önkénytelen tevékenység, hanem meggondolást, tudatos alakítást kíván a nevelőtől. Az iskolában a tanító a nevelő. Hogy a tanító a nevelés feladatait teljesíteni tudja, szüksége van olyan eszközökre, amelyekkel feladatait megoldhatja; ezek a nevelés eszközei. Különösen a tantárgyak tanítása közben pótolhatatlanok a nevelési eszközök. Ezek a következők: 1. gondozás: ápolás és gondoskodás, 2. tanítás: példaadás és oktatás, 3. gyakorlás: szoktatás és foglalkoztatás; ez utóbbiaknak segédeszközei: a jutalmazás és büntetés. — Az olvasás megtanítása sokirányú munkát kíván a tanítótól, ezért tanításában nagy szerepük van a nevelés eszközeinek.

Nézzük, miképpen érvényesülnek az egyes nevelési eszközök a tantárgy oktatása közben. Az olvasmánytárgyalási oktatási egység feldolgozása is a szokott hármastagolás: fokozatok szerint történik; ha vizsgálódunk, azt találjuk, hogy minden egyes fokozatban más-más eszköznek jut nagyobb szerep. De ezek nem válnak külön egymástól, hanem az egyik kiegészíti a másikat, erősíti a másik hatását, mert az eszközök a nevelés egy-egy részlete, tehát a nevelés ezeknek az eszközöknek változatos alkalmazása. Tárgyuk szempontjából nézzük sorra az egyes eszközöket.

1. A gondozás azt jelenti, hogy másnak a gondját magunkra vesszük. Ennek két alakja közül *a)* az ápolásnak csak teljesen fejletlen gyermek nevelésében van jelentősége. Tehát ez az eszköz az olvasás-és olvasmánytárgyalásban nem érvényesül.

b) A gondoskodás a külső körülmények kedvező alakítása. E meghatározás tartalmából következik, hogy a tanítónak erre az eszközre gondolnia kell az olvasás tanítása közben. Meg kell őriznie a növendéket a kedvezőtlen hatásoktól; vagy azokat jóra fordítani a növendék

¹ Az egész cikk minden ízében *Imre Sándor: Népiskolai neveléstan* c. művéhez kapcsolódik, szószerint átvéve belőle több fogalmi meghatározást, külön jelezés nélkül.